

JEDAN PRISTUP PISANJU UDŽBENIKA JEZIKA STRUKE

UDK 371.671.1:800:801.316:001.4

Referat na znanstvenom skupu. Primitljen 1. 5. 1983.

Proces pisanja udžbenika jezika struke opisan u ovom osvrtu osniva se na iskustvu napisanih skriptata za studente geologije i geografije Prirodoslovno-matematičkog fakulteta, te skriptata za studente Muzičke akademije.

Proces pisanja udžbenika podijeljen je u tri faze:

1. pripreme,
2. određivanje cilja,
3. pisanje materijala za udžbenik.

1. PRIPREME

Faza priprema sastoji se od tri dijela:

- 1.1. analiza potreba i želja studenata,
- 1.2. određivanje nivoa znanja studenata,
- 1.3. upoznavanje s programom stručnog predmeta.

1.1. Potrebe i želje studenata analiziraju se anketiranjem i intervjuiranjem. Već postoje obrađeni podaci ankete koja je provedena na nekoliko zagrebačkih fakulteta. Prema odgovorima anketiranih studenata, fakultetskih nastavnika i stručnjaka iz udruženog rada mogu se odrediti dvije kategorije potreba studenata kako ih definira J. Munby: prvo, ciljne potrebe (target needs), tj. ono što će studentu trebati kada završiti studij i, drugo, neposredne potrebe (immediate needs), tj. ono što studentu treba u toku studija.

Što se tiče želja studenata, koje vrlo često nisu istovjetne s njihovim potrebama, i one se mogu odrediti anketiranjem, a i razgovorom sa studentima. Iskustvo je pokazalo da se one bitno ne mijenjaju od jedne generacije studenata do druge.

1.2. Drugi važan zadatak jest određivanje nivoa znanja studenata, koje se vrši testiranjem. Višegodišnje testiranje dalo je više-manje jednake rezultate, tako da već približno znamo kakvo znanje stranog jezika možemo očekivati od studenata nakon završenog usmjerenog obrazovanja. Iskustvo je pokazalo da, unatoč slabostima nastave stranog jezika u nekim srednjim školama, studenti prirodoslovnih predmeta i muzike dolaze na fakultet s jezičnim predznanjem koje im, omogućuje da prate nastavu jezika struke.

Međutim, ako prihvatimo Widdowsonovu pretpostavku da teškoće s kojima se studenti susreću proistječu ne toliko iz slabog poznavanja jezičnog sistema koliko iz nepoznavanja jezične upotrebe, tj. izvršavanja različitih komunikativnih činova, potrebno je izvršiti još jedan test. Kako bismo doznali kako studenti prilaze tekstu, tj. kako efikasno izvlače informaciju, treba im dati tekst na materinskom jeziku i testirati ono što ćemo kasnije tražiti od njih da primijene na tekst na stranom jeziku. Samo tako moći ćemo kasnije odrediti koje teškoće proistječu iz nedovoljnog znanja stranog jezika, a koje su posljedica općeg nesnalazanja u čitanju i razumijevanju nekog teksta, a poslužiti će i kao putokaz za njihovo uvježbavanje u udžbeniku.

1.3. U trećem dijelu priprema za pisanje udžbenika autor bi se trebao upoznati s programom stručnog predmeta, što je moguće konzultiranjem nastavnika stručnih predmeta i upoznavanjem sa stručnim udžbenicima kojima se studenti služe.

2. ODREĐIVANJE CILJA

Pošto smo analizirali potrebe i želje studenata, odredili nivo njihova znanja stranog jezika i upoznali se, u glavnim crtama, s programom stručnih predmeta, potrebno je odrediti što želimo postići kolegijem stručnog jezika, tj. odrediti cilj nastave.

Osnovni cilj nastave stručnog jezika ne bi smjelo biti nastojanje da studenti perfektno govore strani jezik, već da im strani jezik posluži kao sredstvo da uspješnije studiraju, te da jednog dana uspješno obavljaju svoj posao ovisno o specijalizaciji. Imajući na umu taj krajnji cilj nastave, treba odrediti sredstva i načine kojima ćemo ga postići:

2.1. koje vještine treba uvježbavati,

2.2. koje misaone procese razvijati.

2.1. Govoreći o vještinama, mislimo prije svega na, kako ih neki autori nazivaju, makrovještine: govorenje, slušanje (razumijevanje govora), čitanje i pisanje, a onda na niz mikrovještina koje svaka od njih sadrži.

Ovisno o specifičnosti stručnog predmeta, treba hijerarhijski poredati vještine prema njihovoj važnosti za taj predmet. Kako se ovaj pristup pisanju udžbenika jezika struke osniva na potrebama studenata prirodoslovnih nauka i muzike, koji se u toku studija, a i kasnije, služe obilnom literaturom na engleskom jeziku, vještina kojoj treba posvetiti najviše pažnje jest čitanje, a konkretni cilj nastave bilo bi povećanje efikasnosti čitanja, tj. osposobljavanje studenata da bržim čitanjem i višim stupnjem razumijevanja teksta što efikasnije primaju informaciju. Međutim, čitanje ne bi smjelo biti isključivi cilj nastave jezika struke na našim fakultetima. Nijedna vještina ne postoji odvojeno od drugih, pa je i čitanje u stalnoj interakciji s ostalim vještinama, koje zato ne treba zapostaviti.

2.2. Što se tiče razvijanja misaonih sposobnosti studenata u nastavi stranog jezika, možemo se poslužiti kao smjernicom Bloomovim kategorijama mišljenja, što ih je kasnije razradio Norris M. Sanders, koje obuhvaćaju glavne intelektualne ciljeve u obrazovanju (B. S. Bloom: *Taxonomy of Educational Objectives*, New York: Longman, 1956).

- I. pamćenje (informacije ili dijelova informacije),
- II. prijenos (informacije iz jednog lingvističkog oblika u drugi ili jednog simboličkog sistema u drugi),
- III. interpretacija (prepoznavanje odnosa među dijelovima informacije),
- IV. primjena (informacije iz teksta na rješavanje nekog problema)
- V. analiza (pronalaženje relevantnih dijelova informacije za rješavanje problema za koje u tekstu ne postoji izričito rješenje),
- VI. sinteza (rješavanje nekog problema izvan teksta, što zahtijeva kreativno mišljenje),
- VII. ocjena (kritički pristup tekstu).

Pošto smo tako odredili ciljeve i okvirne načine njihova postizanja, došli smo okosnicu za sljedeću fazu rada na udžbeniku.

3. PISANJE MATERIJALA ZA UDŽBENIK

Ova se faza sastoji od triju dijelova:

- 3.1. izbor tekstova,
- 3.2. izrada vježbi za obradu tekstova,
- 3.3. obrada vokabulara.

3.1. Pri izboru tekstova postavlja se pitanje autentičnosti. Iako se većina autora slaže s time da jezik struke zahtijeva upotrebu autentičnih tekstova, jer se jedino njima postiže prava komunikacija, a komunikacijski pristup dobio je velik zamah baš paralelno s razvojem jezika struke, ima autora (npr. H. Widdowson, K. Morrow, M. Webber) koji smatraju svrsishodnijim pisanje vlastitih tekstova koji omogućuju autoru selekciju strukturnih, leksičkih i retoričkih elemenata. Prava autentičnost prema Widdowsonu, nije inherentna značajka teksta, već se ostvaruje u njegovoj interpretaciji, tj. interakciji pisca i čitaoca. Međutim, tako napisani tekstovi uglavnom nisu zadovoljili u nastavi. Otprilike u sredini su autori koji upotrebljavaju autentične tekstove malo »prekrojene« prema potrebama svoje specifične situacije.

Drugi problem je izbor tekstova — da li da se tekstovi biraju nasumce prema raspoloživim izvorima ili prema nekom unaprijed određenom planu. Ovaj drugi pristup primijenjen je u skriptima za geologe/geografe i muzičare. U skladu s nastavnim programom stručnih predmeta i konzultacijama sa stručnjacima napravljen je plan udžbenika koji je podijeljen u nekoliko tematski zaokruženih cjelina. Iz većeg broja izvora traženi su tada materijali koji ne samo temom, već i svojom retoričkom organizacijom najbolje odgovaraju ciljevima nastave. Često je tekst u udžbeniku rezultat kombiniranja tekstova iz nekoliko izvora.

Takav pristup riješio je donekle i pitanje postupnosti, jer polaznje od tematski jednostavnijih tekstova prema složenijima prati također postepeno povećanje duljine teksta i gustoće prezentiranja informacije.

3.2. Vježbe. Postupnost se također može postići gradiranjem vježbi i zadataka kojima se tekstovi obrađuju. Što se tiče tipova vježbi, opet postoje dva rješenja: prvo, da svaki tekst prate vježbe istog tipa, što je slučaj velikog broja komercijalnih udžbenika jezika struke, drugo, da model obrade teksta ne specificira tipove vježbi, već da se napravi model po kognitivnim postavkama, pa se unutar svake cilj postiže variranjem raznolikih tipova vježbi. Ta je raznolikost, koja je primijenjena u opisanim skriptima, važan faktor motivacije, a i nužna ako želimo obuhvatiti što više vještina.

Ako smo prema cilju nastave odredili koje vještine i koje misaone procese želimo razvijati, svaka vježba i zadatak mora imati svoju točno određenu svrhu, tj. moramo znati što želimo njima postići. Isto tako vježbe treba da budu poredane tako da se prvo osnivaju na globalnom pristupu tekstu, a onda prelaze na detalje. Ne smije se zanemariti ni komunikativna funkcija vježbi, što znači iskorištavanje teksta za izvršavanje nekih konkretnih zadataka.

Prateći spomenute kategorije mišljenja, tipovi vježbi su uglavnom ovi:

- vježbe čitanja s razumijevanjem
- analiza diskursa:
 - makrostruktura (određivanje retoričkih funkcija teksta kao cjeline)
 - mikrostruktura (kohezijski elementi i funkcije u manjim dijelovima teksta)
- prijenos informacije (verbalne u neverbalnu i obratno)
- praktična primjena na situacije izvan teksta
- pravljenje bilježaka
- pisanje sažetaka
- uvježbavanje strukturnih i leksičkih elemenata, itd.

3.3. Poseban je problem pitanje vokabulara, po kojem se mišljenja autora također znatno razlikuju. Od svođenja nastave jezika struke na učenje stručnog vokabulara i pravljenje lista frekventnosti, negdje se prešlo u drugu krajnost, njegovo potpuno zapostavljanje — kako kaže J. Swales: »Vokabular je pepeljuga jezične nastave.«

Zbog promjena značenja, jednoznačnosti i specifičnih kolokacija, mislimo da vježbe vokabulara zaslužuju mjesto u udžbenicima jezika struke, pa su i uvrštene u skripta.

Drugi problem je pitanje glosara — njegova sadržaja i uklapanja u strukturu udžbenika.

Sadržaj glosara određen je uglavnom odabranim tekstovima, a izbor leksičkih jedinica više-manje intuitivno prema iskustvu autora, jer ne postoje čvrsti kriteriji za razgraničavanje usko stručnog i polustručnog vokabulara, te vokabulara općeg naučnog diskursa.

Mjesto glosara može biti neposredno nakon teksta na koji se odnosi, ili alfabetskim redom na kraju knjige. Smatramo da je kraj udžbenika bolje rješenje, jer novi vokabular neposredno uz tekst ne stimulira studente da razviju sposobnost inferencije, tj. razumijevanja novih pojmova i leksičkih elemenata dedukcijom iz konteksta.

Kao zaključak, svaki dio udžbenika jezika struke mora služiti postavljenom cilju nastave, pa treba da pridonese razvijanju sposobnosti studenata da se služe stranim jezikom struke, da primaju i (u nešto manjoj mjeri) prenose informaciju iz područja svoje specijalizacije.

AN APPROACH TO WRITING ESP TEXTBOOKS

Summary

The paper describes the process of writing ESP textbooks, dividing it into three discrete stages: 1. Research and Preparation, 2. Definition of Goals, and 3. Writing of Materials. Each stage consists of several interrelated substages and confronts the writer with a number of problems, for which different authors offer different solutions.

The author's approach to the problem has been applied to two ESP textbooks: *English for Music* and *English for Geology and Geography*.